

E-KİTAP ARŞİVİ

Dijital Bilgi Kaynağınız

www.e-kitaparsivi.com

DESCARTES

YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA

Fransızca'dan çeviren ve açıklamaları yazanlar:

Afşar Timuçin - Yüksel Timuçin

YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA

YÖNTEM ÜZERİNE KONUŞMA

VE DESCARTES ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Yöntem üzerine konuşma, Descartes'ın birinci dönem yapıtlarındandır. 1618'den 1637'ye kadar sürmüş olan bu birinci döneminde, Descartes bir filozoftan çok bir bilim adamıdır; dünya üzerine, insan üzerine, insanın evrendeki yeri üzerine evrensel bir bilim geliştirmeye yönelir. 1637'den sonrasının Descartes'ı bir bilim adamı olmaktan çok bir filozoftur ya da bir metafizikçidir. Asıl adı Discours de la méthode, pour bien conduire la raison et chercher la vérité dans les sciences, plus la dioptrique, les météors et la géométrie qui sont les essais de cette méthode (Usu iyi yönetmek ve bilimlerde doğruyu aramak için yöntem üzerine konuşma ve bu yöntemin denemeleri olan dioptrik,

meteorlar ve geometri) olan bu kitabın bugün yalnızca altı bölümlük Yöntem üzerine konuşma bölümü ilgi çeker. Kitabı oldukça kalınlaştıran öbür bölümler bugün için yalnızca bilim tarihi uzmanlarının ilgisini çekebilir.

Yukarıda yaptığımız ayrımı, bilim adamı ve filozof ayrımını, Descartes için derinleştirmemek gerekir. Descartes bilimlerin felsefeden kopmaya başladığı o dönemlerde çalışmalarını sürdüren bilim adamlarının tersine, **bilimi her zaman felsefi bir bakış açısı içinde bütünleştirmeye özen göstermiştir.** Descartes, pek belirgin bir biçimde, çağının bilim adamlarının yalnızca teknik sorunlar çerçevesinde sınırlandığını görecektir, onların tuttuğu yoldan daha değişik bir yol tutacaktır. Gene de 1618-1637 arasında Descartes özellikle bilimsel konulara eğilir. Onun bu konularda, özellikle fizyoloji alanında ortaya koymuş olduğu bilgilerin bugünkü bilgilerimiz karşısında pek bir anlamı kalmadığını söyleyebiliriz. Özellikle Ortaçağ boyunca ölü kesmeyi yasaklayan kilise çevreleri insan bedeninin yapısını ve işlevlerini bilmek için çaba gösterenlerin gözünü korkutmuştu. Flaman anatomi uzmanı

Vesalius'un (1514-1564) başına gelenler bu baskının en belirgin tanığıdır.

Hegel'in gerçek bir değerbilirlikle "modern felsefenin kurucusu" dediği Descartes 31 Mart 1596'da La Haye'de (Touraine) doğdu. Rennes parlamentosunda danışmanlık yapmış olan babası Joachim Descartes oldukça zengin bir kişiydi. Annesi Jeanne Brochard onu doğurduktan bir yıl sonra bu dünyaya gözlerini kapayıvermişti. On yaşında Cizvitlerin Collège Royale de la Flèche okuluna giren Descartes on sekiz yaşında bu okuldan ayrıldı, iki yıl sonra yani 1616'da Poitiers'de hukuk öğrenimini tamamladı. Askerlik mesleğini seçerek 1618'de Moritz von Nassau'nun, 1619'da Bavyera seçicisinin, 1621'de Bocquoy kontunun ordularına girdi; böylece Almanya'yı, İsviçre'yi, İtalya'yı, Hollanda'yı, Macaristan'ı, Polonya'yı dolaştı. 1627'de ünlü La Rochelle kuşatmasına katıldı. 1628'de Hollanda'ya çekildi ve kendini felsefeye adadı. Hollanda'nın Francher, Amsterdam, Deventer, Utrecht, Leiden, Endegeest, Egmond ve özellikle Alkmaar gibi kentlerinde dingin bir yaşam sürdü. Bu arada üç kez Fransa'ya gitti.

1649'da İsveç kraliçesi Kristina onu yanına çağırdı. Sarayda büyük ilgi gören, bu arada bir de bale yazan filozofun güçsüz bedeni İsveç'in soğuklarına dayanamadı. Descartes 1650'de Stockholm'de zatürreeden öldü.

Descartes'in düşünce yaşamında en çok etkili olmuş olan kişi ünlü bilim adamı Isaac Beeckman'dır. İki düşünce adamı 1618'de karşılaştılar. Descartes kendisinden sekiz yaş büyük olan bu kişiye büyük bir saygıyla bağlandı. Isaac Beeckman, Caen Üniversitesi'nden ünlü bir tıp doktoruydu; matematikle ilgileniyor, matematik-fizik alanında önemli çalışmalar yapıyordu. Descartes ilk incelemesi Compendium musicae'yi (Müzik özeti) Isaac Beeckman için yazmıştır. "Müziğin konusu sestir, amacı hoşla gitmek ve bizde çeşitli tutkular uyandırmaktır" diye başlayan bu incelemenin bugün için büyük bir önemi yoktur. Ancak Descartes'in Beeckman'la dostluğu Beeckman'ın ölümüne (1637) kadar sürmüştür. Descartes'in Beeckman'a yazdığı mektuplar her satırında sarsılmaz bir dostluğun inceliklerini yansıtır. Örneğin Descartes 26 Ocak 1619 tarihli mektubunda

şöyle der: "Mektubunuzu aldım, bekliyordum zaten. Ona göz atar atmaz müzikle ilgili notları görünce içim sevinçle doldu: beni unutmadığınızı daha nasıl gösterecektiniz? Bir şey daha bekliyordum, o benim için daha önemliydi: ne yaptınız, ne yapıyorsunuz, sağlığınız nasıl? İnanın bana, yalnızca bilimi düşünüyorum değilim, sizi de düşünüyorum; yalnızca düşüncelerinizi değil, düşünceleriniz çok önemli ama, bütün bir insan olarak sizi düşünüyorum."

Descartes, ulusal dillerin Avrupa'da yeni yeni kendini bulduğu bir yüzyılda bazı yapıtlarını Latince, bazı yapıtlarını Fransızca yazmıştır. İlk incelemeleri *Compendium musicae* (1618) ve *Regulae ad directionem ingenii* (Usun yönetimi için kurallar) (1631) adlarından da anlaşılacağı gibi Latince yazılmıştır. *Discours de la méthode* (Yöntem üzerine konuşma) Fransızca yazılmıştır ve 8 Şubat 1637'de Leyden'de Jean Maire yayını olarak çıkmıştır, filozofun basılan ilk yapıtıdır. Kitabın Latince çevirisi 1644'te yayımlandı, çeviriyi Descartes basılmadan önce gözden geçirdi (yayımcısı L. Elzevier). Yöntem üzerine konuşma bütünsel bir yapı ortaya koymaz, her bölüm ayrı bir konuyu işler.

Bölümler arasında bağlantı bulunmadığı gibi, bazı düşünce tutarsızlıkları da görülür. Örneğin birinci bölümde neredeyse tümüyle mahkûm edilen Stoa felsefesi üçüncü bölümde benimsenir. Kitap ayrı ayrı makalelerden oluşmuş gibidir, belki de bu makaleler çok değişik zamanlarda yazılmıştır. Bu parçalı kitabın en önemli yanı Descartes'ın düşüncesindeki gelişimle ilgili tarihsel çizgiyi ortaya koyuyor olmasıdır.

Descartes'ın bir başka önemli kitabı *Meditationes* ilk olarak 1641 ve 1642'de Latince yayımlandı. 1641'de yapılan birinci baskı Paris'te Michel Soly yayınevinin baskısıdır: *Renati Descartes, Meditationes de prima philosophia* (René Descartes, İlk felsefe üzerine düşünceler). Kitaba altı bölümlük eleştiriler toplamı ve bu eleştirilere Descartes'ın verdiği yanıtlar eklenmişti. 1642 baskısı Amsterdam'da L.Elzevier Yayınevinde yayımlandı, bu baskıya yalnızca birinci eleştiri eklenmişti. Kitabın Fransızca çevirisi 1647'de Paris'te *Veuve Jean Camusat ve Pierre le Petit*'de *Méditations métaphysique de René Descartes* (René Descartes'ın metafizik düşünceleri) çıktı. Çeviriyi Luynes Dükü yapmıştı ve birinci, ikinci, üçüncü,

dördüncü, altıncı eleştirilerin çevirileri de kitaba eklenmişti. Çeviriyi Descartes baştan sona gözden geçirmiştir. Beşinci eleştirinin yerine Descartes'ın bir açıklaması konulmuştur.

Les Principes de la philosophie (Felsefenin ilkeleri) ilkin L. Elzevier'de 1644'te yayımlandı, Latince olarak çıktı: Renati Descartes, Principia philosophiae (René Descartes, Felsefenin İlkeleri). Yapıtın Fransızca çevirisini rahip Picot yapmıştır, çeviriyi Descartes gözden geçirmiştir. Yapıt 1647'de Paris'de Henri Le Gras'da çıktı. Felsefenin İlkeleri Descartes'ın daha önceki felsefe çalışmalarının geniş bir özeti gibidir ya da daha önceki çalışmalarıyla ilgili geniş çerçeveli bir açıklamadır. 1649'da Les Passions de l'âme (Ruhun Tutkuları) Hollanda'da basıldı. Yapıt İsveç kraliçesi Kristina'ya yollanmıştı. Descartes bu kitabında tutkular adı altında insan ruhsallığının çeşitli olgularını incelemiştir. Ruhun Tutkuları bir ruhbilim araştırmasıdır, aynı zamanda ahlak konularıyla pek ilgilenmeyen Descartes'ın insan ruhsallığından giderek geliştirdiği bir ahlak araştırmasıdır. Filozofun sağlığında basılmış olan yapıtları bunlardır.

Şimdi filozofun ölümünden sonra basılmış olan yapıtlarını görelim. Daha önce adını andığımız Compendium Musicae 1650'de Amsterdam'da çıktı. 1662'de Leiden'de Traité de l'homme'un (İnsan İncelemesi) Latince bir çevirisi yayımlandı. 1664'te Jacques Le Gras Le Monde de M.Descartes ou le traité de la lumière'i (Bay Descartes'in dünyası ya da ışık incelemesi) yayımladı. 1657'de Charles Angot Lettres de M. Descartes'ı (Bay Descartes'in mektupları) çıkardı. 1659'da mektuplardan bir cilt daha çıktı. 1664'de L'Homme de René Descartes (René Descartes'in İnsanı), bir de Traité de le formation de foetus (Cenin oluşumu üzerine inceleme) çıktı. Descartes'in daha önce adını andığımız çok önemli ve bitmemiş yapıtı Regulae ad directionem ingenii (Usun yönetimi için kurallar) gün ışığına çıkmakta geç kalmış, bu arada elyazmaları yitip gitmişti. 1648'de yapılan Flamanca basılan bir kopyadan yararlanılmıştır. Regulae'nin Latince baskısı 1701'de çıktı. Bu kitapta yöntemle ilgili pek çok sorun ele alınır, ancak yalnızca yöntemin uygulamalı yanıyla ilgilenilir, köklü bir yöntem araştırmasına gidilmez. Kitapta on ikişer kuralı içeren üç bölüm olacaktır. Ne

var ki filozof ilk on sekiz kuralı incelemiş, onları izleyen üç kuralı bildirmiş ama incelememiş, kalanına hiç dokunmamıştır.

Descartes felsefesi skolastik felsefeye kökten bir karşıtlığı içerir, bir tür karşı-skolastik'dir. Bacon (1561-1626) ve Descartes bize yeni düşüncenin temellerini sunarlar. Bu yüzden Leibniz, skolastiklere Descartes kadar katı bakmasa da Descartes'ı şu sözlerle yüceltir, onun yeni düşünce için önemini şu sözlerle belirtir: "Hep söylerim, Descartes'çı düşünce doğru bilgiye geçiş yeridir, bu yerden geçmeden doğru bilgiye varmak zordur." Leibniz skolastikleri şu sözlerle savunur: "Ama onlar bizim yeni filozoflar topluluğunun sandığı gibi ne öylesine doğruların uzağındadırlar, ne de öylesine gülünç durumdadırlar." Leibniz'e göre skolastiğin küllerini karıştırırsak derinde bir yerlerde nice değerli maden bulabiliriz.

Descartes felsefesinin temelindeki sorun felsefenin en eski sorunudur: değişenle, akıp gidenle değişmez olanın karşıtlığıdır. Buna göre ruhsal olanla maddesel olanı birbirinden ayırmak gerekir. Ruhsal olan ya da

tanrısal olan kalıcıyı, mekanik bir düzende varolan maddesel şeyler de geçiciyi belirler. Descartes'ın yüzyılı bir mekanikçilik yüzyılıdır, ancak bu arada Tanrı'nın varlığını da gözden kaçırmamak gerekir. Bu yüzyıl aynı zamanda matematiğin öne çıktığı bir yüzyıldır. Descartes bir bilgin ya da bilim adamı olarak bu dünyayı, metafizikçi olarak da aşkın dünyayı ve aşkın dünyayla bu dünya ilişkisini ele alır. Galileo Galilei (1564-1642) iki ayrı bilimi yani fizikle matematiği evlendirmiş ya da **matematik-fiziği kurmuş, böylece çağdaş bilim kavrayışının oluşmasında ilk büyük adımı atmıştı**, bir başka deyişle çağdaş görelilik ve ölçmecilik bilim kavrayışının temellerini atmıştı. **Descartes da mekanikçi fizyolojinin ve fizyolojik ruhbilimin kurucusu oldu, bu arada biyoloji alanında belirlemci bir bakış geliştirdi, cebir işaretlerini basitleştirdi ve analitik geometriyi temellendirdi.**

Metafizikçi ya da filozof Descartes, felsefesini bir öngörüyle birden bire kurmak gibi bir yol tutmayı düşünmeden, ilkelerini araya araya, yavaş yavaş belirledi ve bu arayışının öyküsünü yazmaktan geri durmadı. Sağduyu diye de adlandırdığı **usun, dünyanın**

en iyi paylaştırılmış şeyi olduğunu söylerken hıristiyan felsefesinin bakış açısıyla tersleşiyordu. Örneğin Aziz Augustinus, zihnimizde kuşkuyu gerektirmeyecek biçimde hazır bulduğumuz tanrısal kaynaklı bilginin hepimizde eşit olamayacağını benimsiyordu. Descartes bu dinci görüşün karşısına şöyle çıkar: "Doğru yargılama ve doğruyu yanlıştan ayırma gücü, sağduyu ya da us diye adlandırılan güç, doğal olarak bütün insanlarda eşittir." Kişinin düşünce yolunda verimli sonuçlar alamamasının tek nedeni usunu iyi kullanamıyor olmaktan başka bir şey olamazdı.

Yavaş ilerlemek, kuşkuyu elden bırakmamak Descartesçi yöntemin temelini oluşturur. Bazı eski filozofların, özellikle Pyrrhon'un (M.Ö. 365-275) doğru bilginin varlığını yadsıyan olumsuz kuşkuculuğu Bacon'da ve Descartes'da olumlu kuşkuya dönüşecektir. Olumsuz kuşkucu, bilginin evrenselliğini yadsıyarak işe başlar. Yeniçağın kuşkucuları şöyle düşünecektir: ancak kuşkuyla yola çıkarsak doğru bilgiye ulaşabiliriz, kesinliklerden yola çıkmak yanılmayı göze almak demektir. Descartes'da doğru bilginin başlıca kaynağı apaçıklıktır. Filozofun yöntemi